

A TALMUD TANULÁSÁRÓL ÉS A TALMUDI LELETEKRŐL

A köztudatban a Talmud egy nehezen érthető zsidó vallásetikai és hermeneutikai gyűjtemény, amelyben tudós férfiak nemzedékei az előző generációk vallási tapasztalatát írták le. Ezzel együtt a Talmud hitelesen beszámol a zsidó népcsoport történetéről, életéről és etikai felfogásáról. Volt idő, amikor tudatlanságomban a talmudi könyveket kényelmes egymásutániségben, mint egy regényt, vagy hasonlót akartam olvasni. Hamar rájöttem, hogy ennek semmi értelme sincs. A talmudi traktatusok lapjai ugyanis olyanak, mint a föld rétegei, amelyekből ősi cserepekhez vagy régi freskókhoz hasonlóan kerülnek elő a zsidó kultúra felbecsülhetetlen értékű fragmentumai. Ezért az iratokat nem is annyira olvasni, mint inkább kutatni kell.

A múlt század elején a zsidó tudományban elterjedt az úgy nevezett *talmudi régészet*. Talmudi irodalom alapján írta Löw Immanuel a *Zsidó folklórhoz* című, német nyelven kiadott munkáját a zsidó kultúráról. ORZSE könyvtárának egyik kevésbé látogatott polcán pedig megtaláltam dr. Samuel Krauss 1910-ben, Lipcsében kiadott kétkötetes tanulmányát, amely ugyancsak a zsidó kultúra múltjáról és korabeli állapotáról, egyszerűen a zsidó néphagyományról szól. Természetesen, ezek a kutatások a talmudi leleteket a korabeli szokásoknak és felfogásoknak megfelelően értelmezték. Ez kivehető a leletek csoportosításából és rangsorolásából, az eredeti szövegek modern fordításából és az egyes cikkekhez írt bőséges megjegyzésekből. A T'nachi hivatkozásoknál akkoriban a keresztény bibliakutatásban használatos elnevezéseket alkalmazták jelezve a tudomány egyetemességét. Ezzel szemben ma a magyarországi zsidó tudomány fokozottan ügyel a zsidó sajátosságokra, ami a zsidó világszemlélet Soa utáni gyökeres változására vezethető vissza. Az úgynevezett ősiség tartalma, tehát, mindig viszonylagos és nem politikamentes.

Löw Immanuel elsősorban az emberi test érdekelte, Samuel Krauss érdeklődése középpontjában az ember tevékenysége és környezete állt. Könyve második kötetének egyik témája a munka volt. *Pészách, Brachot, Sabbath* és más traktatusokban találunk részleteket arról, hogyan és milyen szakmákban dolgoztak a zsidók a talmudi (*misnai-gemarrai*) időkben. A munka, illetve a kézművesség talmudi kifejezése (*derech eret*) vagy (*maaszé jadim*) (*Brachot* traktatus: bBerakh 7,8 p.15¹⁹, Avot RN a c.11, p. 22^b). Ezek az oldalakon ugyan a mezőgazdaságról van szó, de a kézművességre is ezt az elnevezést alkalmazzák. Vö. *maaszé ansé* MSukka 5.4, bPesach 113a *milé dalma* bBerakh 7⁵, bSabb 33^b).

A *munka* szó azt fejezi ki, hogy a Tóra tanulásától eltérően ez a tevékenység az emberi élet gyakorlati része. De a Tóra tanulásának fontossága nem akadályozta a zsidókat abban, hogy kenyérkeresetük is legyen. Első helyen a mezőgazdaság és a kereskedelem (*észek*) állt, ám sokan dolgoztak a kézműiparban. *Sota*, *Kiddusin*, *Jebamot* traktátusokban találunk az erre vonatkozó szót is: *omanut*, a kézművesség.

„Aki nem tanítja fiát mesterségre, olyan, mintha rablásra ösztönözné. De aki szerzett szakképesítést, olyan mintha egy védőfallal körülvette volna magát” - mondta Rabban Gamaliél *Kiddusin* traktátus szerint (TKidd 1.11, 336.9).

A munka és a kézművesség elsősorban a táplálkozást biztosították. A közmondás azt mondja, hogy „hét évig tarthat az éhínség, de a mester kapuját elkerüli” (bSanh. 29a). A munkanélküliség anyagi nélkülözést és szellemi leépülést okoz. Ez főleg a nőkre vonatkozik, hangsúlyozta ki Samuel Krauss jelzett könyvének 45. oldalán. És ugyanott hivatkozott a *Kethuba* traktátus misnájára: „A lustálkodás zavarodottsághoz vezet.” (MKethub 5,5). Sőt a lustálkodás fizikai sorvadást is eredményezhet egy másik talmudi hely szerint (bBm 77a).

A szellemi foglalkozás nem több a fizikai munkánál. Javnai talmudisták ezt mondták: „Ember vagyok, amint az embertársam is. Nekem városban van dolgom, neki a földeken, jómagam korán kelek és megyek dolgozni, és ő is ezt teszi. Amint ő nem nagyzol munkájával, így nekem sem szabad.” (*Brachot traktátusból*: bBerakh 17a, 8a).

Láthatjuk tehát, hogy a szorgalom és a kitartás a zsidóknál kiemelkedő erénynek számított. Munkájukat végző munkásokra és mesteremberekre vallási kötelességek teljesítésekor is tekintettel voltak. Mindemellett voltak lenézett szakmák is. A szamár- vagy tevehajcsár, a fazekas, a hajós, a pásztor, vagy a kiskereskedő szakmáját nem becsülték sokra, mert az volt a közvélemény, hogy ezek a foglalkozások valamilyen módon csaláshoz kapcsolódnak. Ennél is alacsonyabbnak tartották a fürdős, a sebész, a fürdőszolga és a tímár munkáját, amelyet piszkosnak mondtak. Sőt azt is mondták, hogy az ilyen szakmákban dolgozóknak olyan szaga van, hogy saját feleségük is undorodik tőlük.

Ám a világnak szüksége van tímárra is, nem csak illatszer kereskedőre: rossz annak, akinek tímár sorsa jutott, de jól járt az, aki az illatszer kereskedő sorsát húzta ki! A varrást is egy könnyű és kellemes munkának tartották (bBerakh 63a, bKidd 81ab). Persze, a legjobb mesterség a Tóra, amint a *Kiddusin* traktátusban olvashatunk (MKidd 4 E, b 82a, j 66 d⁵).

Egy csúnyának tartott foglalkozás korlátozta művelőjük társadalmi lehetőségeit, az ilyen emberek nem lehettek előjárók, és nem pályázhattak főpapi állásra. De a nők állítólag nem voltak válogatósak, hiszen minden áron férjhez akartak menni. Nem számított, milyen foglalkozású vagy külsejű volt a férfi – olyan kicsi, mint egy hangya, kártoló, testi hibás, vagy

egy zöldségőr – mindegy, csak ne kelljen egyedül élni. Ezt *Kethuba* traktatus misnájára (valamint *Jevamot*, *Hullin* és *Nedar* traktatus toszeftájára) vezették vissza. A mai ember bizony elgondolkodik ezeken a szakmai elnevezéseken: vajon miért volt olyan lenéző a zöldségőr vagy a kártoló munkája? Egyébként nem túl dicső volt az a szakma sem, amely valamilyen módon a nőkhöz kapcsolódott. Hiszen minden jel arra mutatott, hogy a nők társadalmi státusza alacsonyabb volt, mint a férfiaké. Azt mondták: „Jól teszi az apa, ha nem tanítja fiát nőies szakmára!” Nőies szakmának számított az aranyműves, a selyemszövő, a balzsámkereskedő, a takács, a hajvágó, a ruhakészítő és a szövetkereskedő foglalkozása (bKidd 82b, T 5, 14). Az aranyművesekről Goldziher Ignác 1894-ben a *Globus*-ban írt egy tanulmány (66. sz., 203-205. lapon, ha valaki el akarná olvasni). Az araboknál ez a foglalkozás ma is lenézett, amiért ezt főleg a zsidók üzték (Kraussnál a 622. oldalon).

De a legnevesebb talmudtudósokat sokszor éppen az alacsonyabb értékű szakmákban találjuk: Hilel favágó, Johannan ben Zakkaj kereskedő, Abba Chilkija béres, Nehunja ciszternaásó, Hyrkanos földműves, Josua ben Chananja kovács, Abba Saul sírásó (korábban borkereskedő), Chanan pénzváltó, Akiba először pásztor, majd favágó, Abba Josef építő, Adi földmérő, Jose ben Chalafta tímár, Isaak kovács, Meir írnók, Juda ben Illai kádár, Simon takács, vagy aranyhimző, Nechemja fazekas, Chanina útépítő, Juda pék, egy másik Juda szabó, egy másik Johannan szandálkészítő, Josua árpadaráló molnár, Rab piacfelügyelő, Ilja borkereskedő, Dimaj datolykereskedő, Chisda és Papa sörfőző, Abin asztalos, Eleazar hajvágó volt.

Az Újszövetség könyveiben szereplő zsidók legismertebb szakmája természetesen ács volt. Pál apostol szőnyegkészítő, Simon tímár, Efezusi Alexander kovács mesterségét gyakorolta. Az európai diaszpóra zsidósága gyakran kereskedéssel foglalkozott, Kis-Ázsiában a zsidók a karavánvezetők és a tengerészek szakmájában jeleskedtek. Aranyolvasztók, kőművesek, cipészek és orvosok is voltak a diaszpórai zsidók között, amiről a pesti zsidósággal kapcsolatos kutatásom is tanúskodik (például az 1826-1827. évi adóösszeírások, valamint az 1828-1833. évi közösségi jegyzőkönyv). Hozzá kell tennem, hogy Pesten nemcsak a cipészek voltak szegények. Az orvosok anyagi helyzetében is nagyok voltak a különbségek.

A mesterséget tanítani kell – mondják a talmudi bölcsek, hiszen az Ö.való is tanította Ádámot! A gyermekek általában örökölték a szülők mesterségét, és erre a zsidók törekedtek is. Egy történet tanúskodik erről. Volt egyszer egy özvegy, akinek fia több mestereknél próbált szerencsét, de egy szakmát sem sikerült megtanulnia. Az anyja, noha valamilyen okból először nem akarta, hogy a fia apjának mesterségét folytassa, feladta a harcot és

elvitette az ifjút apja kollégáihoz mondván, hogy esetleg ezt a hajlamot örökölte. Amikor a fiú ezt a mesterséget sem sajátította el, a mester ezt mondta anyjának: „Itt van a fiad. Temesd el, mert feladta apjának szakmáját.” Ezt a történetet, amely állítólag rabbi Johannantól származik, *Brachot* traktatusban (Berakh 16b) olvashatjuk.

Ha a fiú nem a családi szakmát választotta, egy másik mesterhez kellett szegődnie. Ennél nem az számított, hogy a mester zsidó volt-e, hanem hogy milyen volt a szaktudása és hírneve. A 19. századi Pesten emiatt komoly problémák merültek fel. A pesti céhek a tagságot a vallási hovatartozáshoz kötötték, amit a zsidók többször hivatalosan is kifogásoltak. Csak 1846-ban döntött Ferdinand király úgy, hogy a céhek nem diszkriminálhatják a zsidókat.

A munka hiánya a talmudi időkben is a szegénységhez vezetett, noha a munkából sem mindenki tudott gondtalanul megélni. Ezt bizonyítja sok talmudi bölcs katasztrofális ruhahiánya. Rabbi Gamaliél tanítványai között olyan is volt, akinek se kenyérre, se váltani való ruhára nem tellett. Rabbi Juda (ben Illaj) felesége vett egyszer gyapjút a piacon és készített belőle egy takarófélét, amelyet férjével felváltva hordott. Emiatt Juda egyszer nem tudott gyülekezetbe menni. Rabbi Simon ben Gamaliél saját ruhájából akart neki kölcsönözni, de Juda nem fogadta el. Úgy vélte, hogy csigának sem kell ruha, és azzal, ami rajta van, jól be tudja magát takarni. Ennél a mondásnál Dvarim 8, 4-re hivatkoznak, amely szerint a zsidókat az Ő.való felhői takarták le vándorlásuk során.

Ugyanő (R. Gamaliél) mesélte, hogy egyik ismerőse inget kért kölcsön a másiktól, hogy beteg édesapját meglátogathassa. Két híres tudós (rabbi Meir és rabbi Johannan, a szandáلكészítő) úgy segített egymásnak, hogy kabátjukat kettévágták, és így mentek el együtt a Szanhedrinbe!

A női foglalkozásokról néhányszor írtam már. A legismertebb zsidó női szakma szülésznő volt, amelyet már a Szentírás is megemlített. A szakmai tudást még a 19. század elején is csak a családon, vagy a közösségen belül adták át. A bába fontosságát kiemeli, hogy egykor hasonlóan a szülőanyához *chajah*-nak (életet adónak) nevezték. A szülőanya és a bába közötti kapcsolat rendkívül bensőséges volt. Azt mondták, hogy ha ők ketten civakodnak, akkor a gyermek el is pusztulhat (a Bresit könyvhöz írt rabbinikus midrás 60, 3). A bába mesterségét – tilalom ellenére – mágikus tulajdonságokkal ruházták fel.